

Doslov

Jak zmapovat své teritorium

Francouzský spisovatel Michel Houellebecq získal za román *Mapa a území* významnou literární cenu Prix Goncourt. Na tento oficiální „metál“ čekal poměrně dlouho – a několikrát ho měl opravdu na dosah. S odstupem lze konstatovat, že možná bylo dobře, když porotci otáleli. *Mapa a území* už totiž není jen kniha mladého rozhněvaného autora, který chce křičet do světa, že s tím, jak žijeme (a milujeme), něco není v pořádku. V tomto románu se s námi Houellebecq opět dělí o svůj osobitý a chvílemi věšteký pohled na společnost a soudobé dějiny, ale předkládá ho formou tak propracovanou, že si ocenění za výjimečné literární dílo zaslouží.

Houellebecq patří k nejznámějším a nejpřekládanějším současným francouzským autorům. Přitom je ve francouzské literatuře oním pověstně nevychovaným děckem, ba pro leckoho často i osobou nechtěnou. Ona domácí literatura mu je totiž už od vstupu na scénu očividně malá, škrtí ho a provokuje k dalším průšvihům. Ačkoli patří nejen ve Francii, ale i v cizině k nejprodávanejším autorům, ačkoli se o něj zajímá akademický svět a jeho texty se analyzují v odborných kruzích, literární kritika mu dlouho nemohla přijít na jméno. Některé skandály si spisovatel vyvolal sám a je zbytečné dohadovat se zda schválně anebo nedopatřením: soudní procesy za to, že v románech použil název reálné firmy, případně říkal naplno věci, o nichž se nahlas nemluví, jistě přispěly i k jeho popularitě. Kladné i záporné. Houellebecqova

tvorba nicméně stojí a padá s tím, že uvádí detaily z našeho života a neschovává se za nálepky. Že mluví jazykem, jaký užíváme – ať třeba v pseudopolitických debatách, anebo v hovorech, které vedeme v duchu, sami se sebou. Malá mu je ale i literatura jako taková: už jeho druhý román, *Elementární částice*, obsahuje celé pasáže, které bychom spíš než v románu čekali v esejistickém pojednání sociologického zaměření.

Literární dílo pro Houellebecqa nikdy nebylo místem, kde by předváděl své schopnosti jazykové, naopak. Román bere jako prostředek pro analýzu světa. Přičemž svět je v jeho pojetí velmi různorodý a veskrze smutný, až tragický. Ať už se autor zaměří na dědictví volnomyšlenkářství šedesátých let a vypíchne, jak poznamenalo životy dětí této doby, ať se vydá do prostředí sexuální turistiky, nebo necitelně odhaluje podrobnosti střetu muslimských a křesťanských postojů. Stejně jako umí zacílit na společnost jako takovou či vybranou její vrstvu, svede i věrohodně vyprávět o životě jednotlivců. Pozoruhodně empaticky popisuje zejména osamocení jedince v davu, vykořenění člověka, který se nezdá být kompatibilní s ostatními v kolektivu, který nedokáže navázat komunikaci, a už vůbec ne vztah. Láska, její omezené možnosti a nemožnost přetrvávat, je velkým tématem spisovatele Houellebecqa. A s ní také stárnutí, degradace – nejen hodnot (jako právě ona láska), ale, a to především, lidského těla. V předchozích románech se snažil tenhle problém řešit projekcemi do budoucnosti: *Možnost ostrova* je zčásti dokonce takovou sci-fi vizí o očekávatelných následcích našeho směřování a důsledcích některých marnotratných představ.

Freska o umění, konzumu, médiích, o vládě peněz...

Mapa a území je román v určitém směru tradiční, ale i naprosto avantgardní. První zařazení si vyslouží, protože jde o příběh jistého muže (Jeda Martina), jehož sledujeme od mládí až do stáří: autor nás provádí jeho životem pěkně po pořádku, nenarušuje chronologii, ani ji neopustí či nesmete čímsi pro román důleži-

tějším. Z tohoto pohledu se čtenář může cítit jako v bavlnce: prožívá s hrdinou jeho kariéru, lásku, přátelství, i peripetie vztahu syna a otce, zamyslí se nad smrtí... Netradiční, a pro čtenáře zcela nečekaný (a tím pádem i takřka magnetický) bude spíš rámeček, do kterého Houellebecq svůj příběh zasadil. Jeho prolnutí s postavou autora samotného, prokřížení s reálným světem. Ve Francii začal být v nedávné době značně populární žánr tzv. autofikce, kdy spisovatelé vyprávějí o svém životě tak, že se text láme na hraně autobiografie a fikce, světa pravdivého a světa smyšleného. Stále častěji jsou ovšem kritizováni za to, že už snad nedokážou psát o ničem jiném než o sobě a automaticky předpokládají, že každého čtenáře bude zajímat nejen co si myslí, ale i co právě prožívají, s kým zrovna spí, co snídají... Tento v počátku literárně zajímavý přístup se tedy už pomalu zdá být přežitý, ohraný, vyčerpaný. A ejhle, Houellebecq přichází s čímisi, co může být i parodie, anebo rozhodně posunutí známého schématu o kus dál, totiž tam, kde se perverzita daného principu jednoznačně vyjeví: Michel Houellebecq vstupuje do svého románu jako jedna z postav, a dokonce postava hlavní. Vchází pěkně středem, pod svým jménem, se všemi svými špatnými vlastnostmi – jež mimochodem ona nepřejícná kritika tak ráda připomíná... Z autofikce jsme ve světě fikce o autorovi. Masky je sice naruby, ale pokud jde o pravdu, té je pořád dost.

Tradiční a netradiční není jediná nápadná opozice tohoto díla. Další nálepkou bude postmoderní s pobaveně naznačeným přesahem k bulvárnímu. Dílo bohatě saturuje různé definice postmodernismu, v první řadě intertextovost zásobenou přiznáními i nepřiznáními citacemi, jasnými i skrytými aluzemi. Pasáže, kde se autor neskrývaně inspiruje internetovou Wikipedií, tvoří jen zlomek této hry – a je směšné obviňovat ho z plagiátu. Podobně impozantní je ono mizení hranice mezi fikcí a realitou, ale třeba i žánrová či strukturální nezakotvenost, projevující se nejvýrazněji zpřetrhaným švem při vstupu do třetího dílu, kdy čtenáři bude skutečně trvat, než se zorientuje. Bulvární aspekt lze vidět v tom, jak si autor půjčuje nejrůznější postavy ze světa francouzských médií a hlavně z řad celebrit literárního provozu. Někdy

to působí jako vyřizování účtů – jistý nejmenovaný, či přesněji: v románu přejmenovaný Houellebecqův zavilý nepřítel je popsán tak věrně, že ho beztak poznají všichni, kdo se orientují v obsazení kruhů označovaných jako „germanopratin“, tj. z nakladatelství a dalších literatury blízkých firem sídlících ve čtvrti Saint-Germain-des-Prés. Stejně tak za lehce přehnanou karikaturou obávaná literární kritičky nelze neprohlédnout známou figuru z kulturního časopisu *Les Inrocks* (jež mimochodem o knize po jejím vydání napsala chvalozpěvný článek). Jindy si autor vypůjčuje diskurs literárních kritik, a užívá ho velmi trefně a velmi přehnaně, aby jeho dopad ještě uzemnil: on sám bude dokola uváděn nejen jako Houellebecq, ale častěji jako „autor *Elementárních částic*“, „autor *Možnosti ostrova*“ apod. Jeho přítel a kolega Frédéric Beigbeder si vyslouží synonymní pojmenování „autor *Jednoho francouzského románu*“, „autor *99 franků*“... Čtenář je potěšen, zaskočen, a brzy zmaten: jak si to vysvětlovat? Myslí to Houellebecq vážně, dělá si legraci ze sebe, z dalších spisovatelů, ze čtenářů? Od všeho něco, zajisté...

Stejně lze uvést i konstruktivní a destruktivní přístup autora. První škatulka bude naplněna příkladným kariérním vzestupem Jeda Martina. Opomeneli hrůzný zločin ve třetí části románu, destrukci lze vidět v tom, jak vlastně tvůrčí dráhu výtvarníka Jeda Martina chápat: dle Houellebecqova podání čím větší a uznávanější umělec, tím zůstává osamocenější, sám. Žije zaujetím pro své dílo, není vlastně schopný navázat či udržet jakýkoli „lidštější“ vztah. Ačkoli realitu zobrazuje (a to neuvěřitelně detailně a věrně), není schopen ji jinak aktivně reflektovat či se jí podřídit, sám jako by v ní ani nežil...

Jak už jsme naznačili, podobně se Houellebecq rozkročil i mezi realitou a fikcí. Přitom realistický způsob zobrazení skutečnosti, přestože jím dnešní francouzská literatura ráda pohrdá, není postupem, za nějž by se Houellebecq styděl. Ale tvoří jen zlomek celého díla. Od klasických autorů se nicméně výrazně liší tím, jak cíleně usiluje oprostit své psaní od všeho „literárního“, tedy rétorického, patetického, sentimentálního. I když Houellebecq úmyslně chce psát „beze stylu“, svůj styl má, a markantní. Jeho

větu lze bezpečně poznat nejen podle té snahy vyjadřovat se přímo a jasně, prozradí se i strukturou argumentace, melodií, svérázným tónem na škále cynismus, ironie, (dokonce i) dobrácký humor, až po nostalgii, smutek.

Stejně vehementně se pohybujeme v prostoru fiktivním (postavy Jeda Martina a Michela Houellebecqa zastupují každá jeden z těchto pólů, svět vymyšlený a svět reálný), a také virtuálním. Virtuální berme ve významu možné, přesněji náhradní reality, kterou nám může poskytnout například internet, již si ale v podstatě často vytváříme i ve vlastním životě, aby nám v něm bylo líp. Vezmeme-li do důsledku třeba obraz, jaký o Houellebecqovi vytvořila francouzská média (a který, přiznejme, sám rád přiživuje), je to – a může vůbec být – obraz reálný, anebo virtuální (neřkuli fiktivní)?

Je vidět, že hlavní posedlostí Michela Houellebecqa bylo a je, jak dostat svět, dnešní svět do románu. Způsob, jakým to dělá v *Mapě a území*, je provokativní a skandální, stejně jako byly dříve jeho cynické řeči o sexu anebo o muslimech. Narativní principy tohoto románu se cyklí jak šnečí ulita anebo pověstný had kousající se do ocasu: Houellebecq vypráví příběh Jeda Martina, jenž se ve svém životě setkává se spisovatelem Houellebecqem (který vypráví příběh Jeda Martina...). Spisovatel je bestiálně zavražděn, tak jak se ho někteří kritici snaží sejmout už dávno (pro přirovnání nemusíme chodit daleko: nenechat na něm nitku suchou, rozcupovat ho jak hada, rozkrájet na kousky, udělat z něj cáry). Místo činu vypadá jak výřez z Pollockova obrazu, Houellebecqova mrtvola je zpodobena ad absurdum výtvarně. Navíc na celý ten výjev a zbytky po něm shlíží mistr spisovatel vyvedený na portrétu od Jeda Martina... I vyšetřovatel Jasselin autora chvílemi dosti připomíná, a co teprve jeho psík Michou, potomek čokla Michela. To vše už není podobnost čistě náhodná, to je deklarovaná hra s rovinami a hranicemi románu, s teoretiky popsanou tzv. čtenářskou úmluvou spočívající v tom, že jsme-li připraveni přečíst román a vstoupit tak do světa jeho vyprávění, nezbude nám než věřit autorovi, upsat se, že se budeme snažit mu na všechno skočit.

Spisovatel se trápí, spisovatel se baví – na čtenářův účet. Mimochodem, čtenáře drží v šachu nevidaně: ve třetí části máme notnou chvíli dojem, že jsme sáhli po jiné knize. Tak dokonale je vyšponována zápleтка, tak věrohodný je přechod do jiného žánru. Náznaků různých žánrů bychom v románě ostatně napočítali povícero, a nejenom zmíněnou autofikci či detektivku.

Mapa a území má široký záběr: krom toho, že obsahuje zmíněný smyšlený příběh slavného malíře a jeho vztahu k samotnému autorovi knihy, krom toho, že odráží a paroduje schémata a praktiky prostředí zcela aktuálního francouzského tzv. literárního provozu, zdá se také mapovat či aspoň reflektovat a shrnovat literární vývoj své země v poválečné době: najdeme v něm prvky a pasáže hodné „hračkáře“ Georgese Pereca, postupy typické pro (nejen) Robbe-Grilletův tzv. Nový román, a pokud nás tyto příklady nepřesvědčily, ještě jasněji vypadá aluze na slavné tropismy Nathalie Sarrautové, spisovatelky, která se snažila zaplat slovy jemná hnutí myslí podobná nepostizitelnému chvění listoví – to když již zestárlý Jed všechn svůj čas a elán věnuje poměrně podivínské výtvarné technice spočívající v zachycení několika hodinových sekvencí jediného záběru určitého motivu v přírodě, jímž může být trs trávy, shluk kopřiv nebo kaluž...

Tu a tam v literárních kritikách prosvítne hláška o tom, že by snad Houellebecq mohl být novodobým Sartrem. Jestliže ale existencialisté a autoři absurdního divadla dali ve své tvorbě plný průchod myšlenkám a motivům spjatým s tematikou odcizení, s problematikou beznaděje z toho, že svět nelze popsat a rozhodně ho nelze zachytit věrohodně, Houellebecq, nutno připomenout, žije ve světě jiném. Osamocení, izolace, individualismus ho trápí hodně, ale jinak než jeho předchůdce. Houellebecq ve svých dílech směřuje k vytvoření velkoformátové fresky, jež by postihla markantní a co nejobecnější jevy celospolečenské – v tom má blíž k Balzakovi či Zolovi – avšak demonstruje je na osudech postav, jež se nám zdají být výjimečné, okrajové, divné... dokud si nepřiznáme, že nám v mnohém vypadly z oka.

Poslední poznámku věnujme námětu *Mapy a území* – Houellebecq zvolil jako protagonistu výtvarníka, jehož prostřednictvím

asi nejlépe dokáže ve zkratce popsat stav dnešního umění. Poté, co se umělec seznámí přímo s autorem románu, Houellebecqem, získává takto zmnožený autor (ten kdo píše knihu a zároveň je v ní postavou) nejen široký prostor pro komentování umění obecně, ale hlavně i vlastního díla: ústy postavy Houellebecqa se může obhajovat, ústy Jeda Martina a dalších si může snadno lichotit.

Mapa a území je kniha o umění, o životě, o světě. Ocitáme se tu v příznačné situaci společnosti spektaklu, ovládané konzumem, povrchností, přetvářkou a také tím absurdním problémem, který se snažíme vytěsnit: jak naložit se smrtí. Co nás čeká? Francie jako globální vesnice, všechno vědění přehledně zmapované internetem a neprostupná, nebezpečná džungle jedinečných lidských životů, která nicméně nadále zůstává věčným námětem umělců. Některé z těch charakteristik jsou věčné, jiné přinesla až naše doba. Je jasné, že jedinou hodnotou, i v umění, se staly peníze (nekřesťanská suma, již je sběratel schopný zaplatit za obraz, je sice asi nadhodnocená, přesto nešokuje). Umění se kupuje, protože zrovna „letí“, je to dobrá investice. Kdo je „za ním“, už nikoho vlastně nezajímá. Paralelou k tomuto prostředí je o něco chudší literatura. I z ní média dělají něco jiného, než je, jsou schopna naprosto přenastavit žebříček toho, co je dobré, potřebné. Jenže vzhledem k tomu, že ústy médií mluví jen směšné figurky, celá jejich instituce se zdá být značně nevěrohodná. A ačkoli se zdá, že jim za těchto okolností nikdo nemůže věřit, přesto mají moc, v podstatě rozhodují o tom, za kým a kam půjdou... peníze. Malíř, a stejně i spisovatel, jsou naproti tomu postavy upřímné, i když svérázné a smutné. Ale mluví za ně dílo, které je má očividně i přežít: právě to dílo, jež v důsledku vyvolává těžko předvídatelné a obtížně regulovatelné finanční toky. Další závrtná spirála Houellebecqova románu, vír, který ve vteřině odsaje i poslední romantické ideály, pokud jste je dosud měli. Jedna iluze mi nicméně ještě zbyla: *Mapa a území* by mohla být románem, který nás přežije.

Jovanka Šotolová

V edici Světová knihovna vyšly tyto svazky:

- Anne Michaels: Prchavé okamžiky (svazek 1)
- Sebastiano Vassalli: Labuť (svazek 2)
- Jorge Amado: Zmizení svaté Barbory (svazek 3)
- Hanif Kureishi: Byli jsme si blízcí (svazek 4)
- Richard Mason: Tonoucí (svazek 5)
- Elie Wiesel: Soudci (svazek 6)
- Thomas Brussig: Na kratším konci ulice (svazek 7)
- René Depestre: Chvalozpěv na ženu-zahradu (svazek 8)
- Cha Āin: Čekání na Lina (svazek 9)
- Joanna Scottová: Manekýn (svazek 10)
- Nicola Barkerová: Doširoka otevřené (svazek 11)
- Philippe Djian: Za rozcestím (svazek 12)
- Camille Laurensová: V náručí mužů (svazek 13)
- Chuck Palahniuk: Program pro přeživší (svazek 14)
- Michael Cunningham: Hodiny (svazek 15)
- René Depestre: Jako o závod (svazek 16)
- Margaret Atwoodová: Muzeum zkamenělin (svazek 17)
- Elie Wiesel: Pátý syn (svazek 18)
- Haruki Murakami: Norské dřevo (svazek 19)
- Michel Faber: Pod kůží (svazek 20)
- Ian McEwan: Pokání (svazek 21)
- Chuck Palahniuk: Zalknutí (svazek 22)
- Federico Andahazi: Vlámské tajemství (svazek 23)
- Graham Swift: Světlo dne (svazek 24)
- Camille Laurensová: Láska, román (svazek 25)
- Juli Zeh: Orli a andělé (svazek 26)
- Haruki Murakami: Na jih od hranic, na západ od slunce (svazek 27)
- Michael Chabon: Úžasná dobrodružství Kavaliera a Claye (svazek 28)
- Jonathan Coe: Dům spánku (svazek 29)
- Tanja Dückerová: Zóna Berlín (svazek 30)
- Edith Templetonová: Gordon (svazek 31)
- Dorota Masłowska: Červená a bílá (svazek 32)
- Philippe Djian: Třenice (svazek 33)
- Chuck Palahniuk: Ukolébavka (svazek 34)
- Michael Cunningham: Domov na konci světa (svazek 35)
- Joost Zwagerman: Šest hvězdiček (svazek 36)

DBC Pierre: Vernon Bůh Little (svazek 37)
Nic Kelman: Holky (svazek 38)
Andrew Sean Greer: Zpověď Maxe Tivoliho (svazek 39)
Jean-Paul Dubois: Život po francouzsku (svazek 40)
Ian McEwan: Sobota (svazek 41)
Juli Zeh: Hráčský instinkt (svazek 42)
Michael Cunningham: Vzorové dny (svazek 43)
Alan Hollinghurst: Linie krásy (svazek 44)
Martin Suter: Odvrácená strana Měsíce (svazek 45)
Chuck Palahniuk: Deník (svazek 46)
Régis Jauffret: Blázinec (svazek 47)
Haruki Murakami: Kafka na pobřeží (svazek 48)
Jonathan Coe: Pár trotlů (svazek 49)
Juan Marsé: Ještěřčí ocásky (svazek 50)
Michael Chabon: Konečné řešení (svazek 51)
Michel Houellebecq: Možnost ostrova (svazek 52)
Ismail Kadare: Krvavý duben (svazek 53)
Terézia Mora: Den co den (svazek 54)
DBC Pierre: Ludmilina lámaná angličtina (svazek 55)
Julian Barnes: Arthur & George (svazek 56)
Esther J. Endingová: Po Valentýnu (svazek 57)
Ken Kalfus: Americký problém (svazek 58)
Haruki Murakami: Afterdark (svazek 59)
Ian McEwan: Na Chesilské pláži (svazek 60)
E. L. Doctorow: Pochod k moři (svazek 61)
Chuck Palahniuk: Strašidla (svazek 62)
Graham Swift: Zítřek (svazek 63)
Laurent Quintreau: Hrubá marže (svazek 64)
Kiran Desai: Dědictví ztráty (svazek 65)
Claire Messudová: Císařovy děti nemají šaty (svazek 66)
Nancy Hustonová: Rodová znamení (svazek 67)
Wendy Guerra: Všichni odcházejí (svazek 68)
Richard Powers: Stopy paměti (svazek 69)
Jonathan Littell: Laskavé bohyně (svazek 70)
Don DeLillo: Padající muž (svazek 71)
Michael Chabon: Židovský policejní klub (svazek 72)
Lloyd Jones: Pan Pip (svazek 73)
Haruki Murakami: Konec světa & Hard-boiled Wonderland (svazek 74)
Steven Hall: Čelisti slov (svazek 75)
Gilles Leroy: Alabama song (svazek 76)
Juli Zeh: Temná energie (svazek 77)
Chuck Palahniuk: Snuff (svazek 78)
Sebastian Barry: Tajný deník (svazek 79)
Jasutaka Cucui: Peklo (svazek 80)
Anne Enrightová: Shledání (svazek 81)
Anne Michaels: Zimní krypta (svazek 82)
Paolo Giordano: Osamělost prvočísel (svazek 83)
Haruki Murakami: Sputnik, má láska (svazek 84)
Tim Davys: Amberville (svazek 85)
Nuria Amat: Ať na mě přší život (svazek 86)
Ian McEwan: Černí psi (svazek 87)
Julian Barnes: Žádný důvod k obavám (svazek 88)
Peter Murphy: Sezona v pekle (svazek 89)
Romain Slocombe: Lolita komplex (svazek 90)
Chuck Palahniuk: Neviditelné nestvůry (svazek 91)
Sofi Oksanen: Očista (svazek 92)
Haruki Murakami: O čem mluvím, když mluvím o běhání (svazek 93)
E. L. Doctorow: Homer a Langley (svazek 94)
Harry Mulisch: Objevení nebe (svazek 95)
Chuck Palahniuk: Pygmej (svazek 96)
Luis Leante: Pamatuj, že tě mám rád (svazek 97)
Ian McEwan: Nevinný (svazek 98)
Michael Thomas: Do dna (svazek 99)
Juan Marsé: Dívka se zlatými kalhotkami (svazek 100)
Haruki Murakami: Po otřesech (svazek 101)
Leon de Winter: Právo na návrat (svazek 102)
Delphine de Vigan: Ani později, ani jinde (svazek 103)
Chuck Palahniuk: Klub rváčů (svazek 104)
Colum McCann: Co svět světem stojí (svazek 105)
Adam Foulds: Vřící bludiště (svazek 106)
Sacha Sperling: Bludy z nudy (svazek 107)
Helene Hegemann: Axolotl roadkill (svazek 108)
Jasutaka Cucui: Konec stříbrného věku (svazek 109)
Ian McEwan: Solar (svazek 110)
Michael Cunningham: Za soumraku (svazek 111)
Colum McCann: Zoli (svazek 112)

Světová knihovna
Svazek 113

Michel Houellebecq
Mapa a území

Z francouzského originálu La carte et le territoire
vydaného nakladatelstvím Flammarion
v Paříži roku 2010

přeložil Alan Beguivin

Obálku s použitím fotografie Jaroslava Fišera
navrhl Pavel Hrach

Doslov napsala Jovanka Šotolová

Redigovala Alexandra Pflimplová

Odpovědný redaktor Jindřich Jůzl

Technický redaktor Jiří Staněk

Počet stran 288

Vydala Euromedia Group, k. s. – Odeon,

Nádražní 32, 150 00 Praha 5,

v roce 2011 jako svou ... publikaci,

v Odeonu publikace 312.

Sazba SF SOFT, Praha

Tisk Tlačiarne BB, spol. s r. o., Banská Bystrica

Vydání první

Naše knihy dodává na trh Euromedia – knižní distribuce,

Nádražní 32, 150 00 Praha 5

Zelená linka: 800 103 203

Tel.: 296 536 111

Fax: 296 536 246

objednavky-vo@euromedia.cz

Knihy lze zakoupit v internetových knihkupectvích

www.knizniweb.cz a www.bux.cz